

Лариса Мовчун

Рима, що тішить око

Рецензія на «Словник українських рим» (укладач В. Краснопольський; Київ: Панмедія, 2019. 448 с.)

Стрімка трансформація сучасної словникарської галузі спричиняє дедалі більше незалежнення її окремих розділів, як-от це трапилося з римографією, що набула самостійної форми. Укладання словника рим ґрунтується і на поетичному відчутті римової гармонії слів, і на знанні теорії рими, і на володінні методикою систематизації й словникового опису римонімів – слів, що утворюють риму.

Багаторічне повільне і забарне призбирування рим у паперових картотеках, які нерідко втрачалися під час суспільних катаклізмів, а то й просто через несприятливі життєві обставини, залишилося в далекому минулому. Технології швидкого оцифрування лексики і її систематизації за формальними параметрами стають римографам у неабиякій пригоді, але найбільшою вадою генераторів рим є формальний, суто буквений, добір слів, які мають однакове кінцеве написання (а не звучання, як це необхідно для народження рими). Для перетворення згенерованого списку слів із візуальною подібністю на словник рим потрібна працююча рука укладача і його поетичний слух.

Укладач «Словника українських рим», поет Василь Йосипович Краснопольський, автор книжок для дітей і віршованих збірок «Там, де виріс» (1994), «Де ж вони, ті козаки?», «Де ж ти лупиш?» і «Повернення пана Коцького» (2001), «Віхи життя» (2010) та ін., на жаль, пішов шляхом комплектування статей за буквеною тотожністю кінцевих частин слів.

Тип словника зазвичай відображає його назва, тож користувач очікує отримати задекларований на обкладинці книжки словник українських рим, проте ця праця на практиці є різновидом інверсійного словника – за принципом групування слів на основі візуальної, тобто літерної відповідності кінцевих частин слів. Жодна наукова праця не визначає риму як подібність написання слів; пор. фахове визначення рими з «Літературознавчої енциклопедії»: «композиційно-звуковий прийом **суголосся** закінчень, що має **фонетичне і ритмічне** значення (виділення наше – Л. М.), об'єднує суміжні та розташовані близько слова віршових рядків (починаючи з останнього наголошеного складу) для організації їх у строфи, впорядкування поетичного мовлення, його евфонічного ритмотворення» (Літературознавча енциклопедія: у двох томах / автор-укладач Ю. І. Ковалів. Т. 2. Київ: Вид. центр «Академія», 2007. С. 322). Буквена тотожність кінцевих частин слів за їхньої звукової нетотожності відповідає лише одному (периферійному!) різновиду рим – графічній рими, яку ще називають римою для ока.

Важко уявити, що укладач припускає можливість римування таких слів, як *аеродроми* і *атоми*, *склада́й* і *сніда́й*, *Украї́на* і *хазя́їна* тощо, однак у словнику ці слова запропоновано як римоутворювальні й розміщено у відповідних статтях (ОМИ, ДАЙ, ЇНА)... Це розмиває поняття рими і збентежує користувачів, а поетів-початківців

спрямовує на хибний шлях: римувати, наприклад, *Батий із біднуватий, бобри із зебри, овочі із вночі, лисяча і незряча з м'яча*, як до того підштовхує авторська систематизація матеріалу.

Підставою для формального графічного принципу групування слів є введене укладачем, але невідоме в українській римології поняття «материнська рима» – останні дві літери слова (див. «Рекомендації з користування словником рим», с. 3).

Варто однак відзначити, що обраного принципу систематизації лексичного матеріалу укладач дотримується послідовно і пояснює його у вступному слові, що полегшує пошук потрібного кінцевого буквосполучення. «Материнські рими», заголовні одиниці статей, розміщені в алфавітній послідовності; «глибокі рими», які укладач також розуміє як формальний збіг літер, що передують «материнській рими», утворюють алфавітно-циклічні блоки, наприклад: АКА.., БАКА.., ВКА.., ..ЙКА.., АЛКА.., ИЛКА.., ІЛКА-ІЛКА.., ОЛКА.., АМКА.., ..БАЛА.., ВАЛА.., ГАЛА.., ДАЛА.. і т. ін. Швидшому пошуку сприяє й уміщений наприкінці словника зміст.

Макро- і мікроструктура аналізованої праці й справді нагадує класичний словник рим: реєстр сформовано буквосполуками (у словниках рим вони позначають римемі, за іншою термінологією – римоформи), а мікроструктура – словами, що містять ці буквосполуки (у словниках рим – римонімами, або ж римокомпонентами, що містять заголовні римоформи), розташованими за алфавітом:

ЇД	СИНА	ВЧІ-ДЧІ
гуманоїд	бабусина	вовчі
дармоїд	волосина	жовчі
короїд	голосина	ловчі
людоїд	засина	підготовчі
серцеїд	косина	зодчі
	лисина	
	осина	
	псіна	
	росина	
	русина	
	сіна	
	часина	

Спростує користування словником і відсутність відсильних статей. Це стало можливим зокрема завдяки тому, що, по-перше, укладач подає слова не лише в початковій формі, а в усіх формах, що відповідають тій чи тій «материнській рими» (*МЕ: Адаме, бажатиме, бачитиме; ИНО: батьківцино, вербино, вино, воєдино*). По-друге, трактуючи риму як візуальну подібність, укладач не залишає місця для неточних і приблизних у звуковому плані рим, отже, і відсилання до них виявляється непотрібним. Пор., напр., численні відсилання зі статті **-ино** в «Словнику українських рим» (1979) А. А. Бурячка й І. І. Гурина, які дають цікаву поживу для творчого розуму:

-ино *Ім.:* а) *невідм.* Андантино, концертино, нейтрино; б) *кл. ф.* Балерино, десятино та ін. *див. -ина* (*перев. назви осіб*); *також* (во)єдино (*присл.*), орлино (*присл.*), аби-но (*спол.*). *Див. ще -инно, -інно, -іно, -инок, -имо, -ином, -ину; -ина.*

Як і в словнику А. А. Бурячка й І. І. Гурина, в аналізованій праці не позначено наголосів. Проте в першому з них вони справді були б зайвими, адже матеріал систематизовано навколо наголошених голосних, що унеможливило помилку в акцентуванні слів. У словнику В. Краснопольського відсутність наголосів є серйозною вадю. Добираючи співзвучні слова із групи слів із тотожними кінцевими буквосполученнями, користувач мусить так чи інакше озвучити кожне зі слів, а отже, або покладатися на власну мовну компетенцію, або раз у раз звертатися до іншого словника із позначеними наголосами.

Впадає в око відсутність у праці В. Краснопольського будь-яких ремарок – і граматичних, і нормативно-обмежувальних. В анотації зазначено, що в словнику враховано лексику від Г. Сковороди. Таке твердження неабияк дивує, адже навряд чи доречно в сучасному словнику староукраїнська лексика й рими на кшталт реальних сквородинських: *любов – каков, трет – лжет, лжей – людей, тузов – позов, косо – волосов, сталь – хрусталь*, – а їх тут і справді годі шукати.

Крім загальноновживаної лексики, автор фіксує власні назви (імена і прізвища людей, імена міфологічних істот, географічні назви тощо), діалектизми, терміни з різних галузей знань. Таке розширення римового ресурсу можна лише вітати, але спостерігаємо неповноту й непослідовність подання матеріалу. Наприклад, фонетичні варіанти слів уміщено окремо: *є урожай і врожай, є віддавала й оддавала, є одпивала*, але немає *відпивала*. У статті КУВАВ немає *крокував*; у ЛАВ є *Владислав, Мстислав, Святослав*, але немає *В'ячеслав, Станіслав, Ярослав*, у статті ж АВА навпаки – є *Станіслава, Ярослава*, але немає згаданих вище імен. Навіщо подано назву *Кіровоград*, якщо після 2016 р. місто має назву *Кропивницький*; хто такий *Діраком* (можливо, ідеться про фізика, прізвище якого в називному відмінку Поль *Дірак*); що таке *Дністро* (найімовірніше це *Дністер*)? Чимало термінів не відомі загалом: *фелема* (вторинна покривна тканина дерев'янистих та окремих трав'янистих рослин), *мелізма* (мелодійний зворот, що прикрашає мелодію), *форсинг* (форсований бій у боксі).

Словник містить і однозначно ненормативні одиниці: *гелгоче і ґрунтової* (замість *гелоче і ґрунтової*), *агентами* (замість *агентами*); *пол, табачок, Римлю; феверля, мисля, роднуля, кошельками, дорог, коз*. Прикро, та навіть в анотації є помилка в поданні елементарної інформації: відома письменниця Ганна Чубач названа Галиною...

Маємо сумнів у тому, що аналізований словник на шляху до користувача проходив надважливий етап – обговорення і рецензування, адже рецензентів не зазначено, а сам словник опубліковано в авторській редакції.

Підбиваючи підсумки, поставимо пряме запитання: чи стане «Словник українських рим» В. Краснопольського в пригоді для пошуку рим? Безперечно, – навіть попри численні вади й помилки. Відсіюючи слова з невідповідним наголосом, зіставляючи кожне слово зі своїм, до якого необхідно дібрати римове співзвуччя, користувач зможе відшукати ті, які й утворять риму. Не секрет, що поети й перекладачі, «ловці рим», через брак відповідних довідників рим удаються до інверсійних словників, які подають лише основні граматичні форми слів, та долають набагато складніший шлях, ніж пропонує укладач аналізованого «Словника українських рим».

Словник В. Краснопольського поповнює полицку більш чи менш вдалих словників римово-інверсійного спрямування. Утім, для нового видання такої справді потрібної праці необхідне її переструктурування, доопрацювання, а також фахове редагування.